

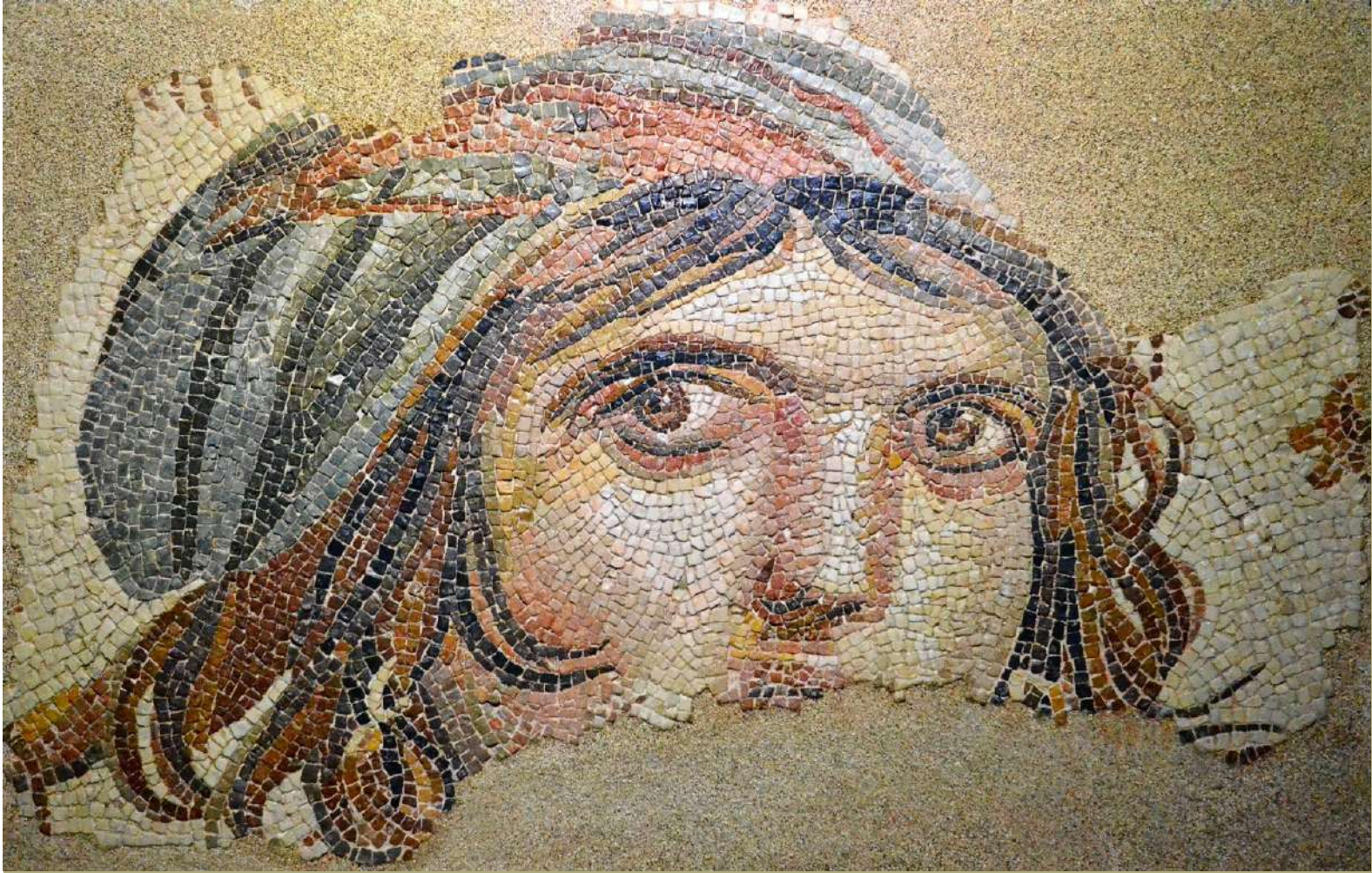
ZEUGMA

I. ULUSLARARASI

MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

13-16 Eylül 2018

Gaziantep

TAM METİN KİTABI

Cilt-1

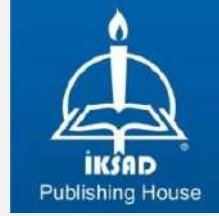
Editörler

Dr. Ebru Gamze IŞIKSAÇAN

Dr. Esra MANKAN

ISBN 978-605-7510-60-0

KONGRE TAM METİN KİTABI

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ 13-16 Eylül 2018 Gaziantep

Editörler

Dr. Ebru Gamze IŞIKSAÇAN

Dr. Esra MANKAN

İKSAD YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI: 2014/31220)

TÜRKİYE

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E-mail: info@iksad.com

www.iksad.org www.iksadkongre.org

Cilt -1

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Iksad Publications - 2018©

Yayın Tarihi: 11.10.2018

ISBN – 978-605-7510-60-0

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

ZEUGMA I. ULUSLARARASI MULTİ DİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

13-16 Eylül 2018, GAZİANTEP

DÜZENLEYEN KURUMLAR

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği

KONGRE BAŞKANI

Prof. Dr. Necati DEMİR

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Mustafa Latif EMEK

KOORDİNATÖR

Zhuldyz SAKHİ

YABANCI KONUŞMACILAR

Firoz FAOZİ -*Afganistan*

Mohammad Rahim QURBAT- *Afganistan*

Dr. Akbar VALADBİĞİ- *İran*

Dr. Bauryzhan BOTAKARAYEV- *Kazakistan*

Lile KABADZE- *Gürcistan*

Lec. Akrama KHANOM- *Bangladeş*

KONGRE DİLLERİ

Türkçe, İngilizce, Rusça

**BİLİM VE DANIŞMA
KURULU**

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. Alia R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Amanbay MOLDİBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Ahmet KULAŞ
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Armağan KONAK
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Anatoliy LOGİNOV
Ukrayna Şevçenko Lugan Milli
Üniversitesi

Dr. A.S. KIDIRŞAYEV
Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet
Üniversitesi

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

Dr. Bahit KULBAEVA
S.Baybeşev Aktobe Üniversitesi

Dr. Bakıt OSPANOVA
H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-
Türk Üniversitesi

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA
K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge
Üniversitesi

Dr. B.K.ZAYADAN
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi

Dr. Caner KARAVİT
Mimar Sinan Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA

Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA

**Dosmukhamedov Atyrau Devlet
Üniversitesi**

Dr. D.K.TÖLEGENOVA

**Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet
Üniversitesi**

Dr. G.I. ERNAZAROVA

Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA

Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. Hikmet DEMİRCİ

**Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi**

Dr. Dursun KÖSE

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. İsaevna URKİMBAEVA

**Abılay Han Uluslararası İlişkiler
Üniversitesi**

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV

Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Kalemkas KALİBAEVA

**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Elvan YALÇINKAYA

Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Karligash BAYTANASOVA

Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Fethi DEMİR

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. K.A.TLEUBERGENOVA

**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA

**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA

**Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi**

Dr. Kenan İLARSLAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi

Dr. Kulaş MAMİROVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi

Dr. Mahabbat OSPANBAEVA
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ
Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji
Enstitüsü

Dr. Malik YILMAZ
Atatürk Üniversitesi

Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR
Kırgızistan Elaralık Üniversitesi

Dr. Maira ESİMBOLOVA
Kazakistan Narkhoz Üniversitesi

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Metin KOPAR
Adıyaman Üniversitesi

Dr. Mustafa METE
Gaziantep Üniversitesi

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Mustafa ÜNAL
Erciyes Üniversitesi

Dr. Han Nadejda
E.A. Buketov Karaganda Devlet
Üniversitesi

Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. P.S. PANKOV
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji
Üniversitesi

Dr. Rustem KOZBAGAROV

M. Tınışbayev Kazak Araç ve İletişim Akademisi

Dr. Zharkyn BALTABAEVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Zongxian FENG
Xi'an Jiatong Üniversitesi

Dr. Salima N. KAIRJANOVA
Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi

Dr. řara MAJITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi

Dr. Vecihi SÖNMEZ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Vera ABRAMENKOVA
Rusya Aile ve Eğitim Çalışmaları Enstitüsü

Dr. Yang ZITONG
Wuhan Üniversitesi

Dr. Zeynullina AYMAN
S. Toraygırov Pavlodar Devlet Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i
FOTOĞRAFLAR	ii
BİLİM KURULU	iii
PROGRAM	iv
ÖNSÖZ	v

TAM METİNLER**I. CİLT**

Cuma SUNGUR	
<i>SAGLIĞIN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİNİN DOĞUŞTAN BEKLENEN YAŞAM SÜRESİ ÜZERİNE ETKİSİ</i>	1-8
Cuma SUNGUR	
<i>TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTE HASTANELERİNİN MİSYON VE VİZYONLARININ İÇERİK ANALİZİ</i>	9-16
Hasan TAŞKIRAN	
<i>SAHİP ÇIKAMAIĞIMIZ BİR MİRAS: MAKBER-İ HOCA NİZÂMÜ'L-MÜLK</i>	17-26
Hasan TAŞKIRAN	
<i>SAVAŞLARI MEŞRULAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK DİNİ FETVALAR: SULTAN İLMURAD'IN KARAMAN SEFERİ ÖRNEĞİ</i>	27-36
Abdullah SOYSAL, Esra NARLI, Nursen TALMAÇ	
<i>HASTANELERDE GENEL VE ÖRGÜTSEL SİNİZM: HEMŞİRELER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA</i>	37-50
İsmail ALTINTOP	
<i>ERCİYES ÜNİVERSİTESİ HASTANELERİ AFET PLANI</i>	51-59
Lokman TOPRAK, Aşlı ÇELİKEL GÜNGÖR, Semra GÜRBÜZ	
<i>MARDİN GELENEKSEL YEMEKLERİ VE BU YEMEKLERDE KULLANILAN GIDA MADDELERİ</i>	60-66
Şahin ÇETİNKAYA	
<i>TÜRKİYE'DE 2002-2018 DÖNEMİNDE YAPILAN SEÇİMLERDE SEÇİM EKONOMİSİ BELİRTİLERİ VE MALİYETLERİ</i>	67-75
Şahin ÇETİNKAYA	
<i>TÜRKİYE'DE SİGARA TÜKETİMİ VE SİGARA İLE MÜCADELENİN EKONOMİK ETKİLERİ</i>	76-87
Yasin BAYKALIR, Ülkü Gülcihan ŞİMŞEK	
<i>ETLİK PİLİÇLERDE FARKLI FOTOPERİYOT UYGULAMALARININ SERUM ALBÜMİN DÜZEYLERİNE ETKİSİ</i>	88-91
Turgay SEBZECİOĞLU	
<i>TÜRKÇEDE NESNE ODAKLI BELİRTEÇLER</i>	92-102

Şener DEMİREL, Yelda KÖKÇÜ	
<i>CAHİT ZARİFOĞLU'NUN YÜREKDEDE İLE PADİŞAH ADLI ESERİNDE SÖZ VARLIĞININ BİR UNSURU OLARAK İKİLEMELER</i>	103-112
Şener DEMİREL, Yelda KÖKÇÜ	
<i>ALİAĞA VAHİD'İN ŞİİRLERİNDE REDİF KULLANIMI</i>	113-122
Demet ÇAKIROĞLU, Mehmet ALTINÖZ	
<i>İŞE KATILIM, ORGANİZASYONEL TABANLI BENLİK SAYGISI VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN PSİKOLOJİK SÖZLEŞME ÜZERİNE ETKİSİ: SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	123-132
Abdullah SOYSAL, Aycan POLAT	
<i>BİR EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERİN DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER</i>	133-143
Hasan KARACA	
<i>ANLAMINA GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ</i>	144-148
Feride KARACAER	
<i>ATRİYAL SEPTAL DEFEKT VE VENTRİKÜLER SEPTAL DEFEKT DÜZELTME OPERASYONU GEÇİREN HASTALARDA İNTRAOPERATİF DENEYİMLERİMİZ</i>	149-151
Didem DEMİR ERBİL , Zeynep ÇOPUR	
<i>ZAMAN YÖNETİMİ, ÇALIŞMA YAŞAM KALİTESİ VE İŞ DOYUMU İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ</i>	152-169
Abdullah SOYSAL, Ali GÖDE	
<i>BAZI DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN ÖZ BAKIM GÜCÜ ÜZERİNE ETKİSİ: SAĞLIK YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	170-181
Gülsüm ÇALIŞIR, Aleyna Makbule ÜNAL, Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ	
<i>HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK MARKALARIN SOSYAL MEDYAYI KULLANIM ŞEKKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	182-203
Gülsüm ÇALIŞIR, Aleyna Makbule ÜNAL, Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ	
<i>DİNİ BAYRAM GELENEKLERİNİN KİŞİLERARASI İLETİŞİME YANSIMALARI</i>	204-216
Rozelin AYDIN, Cengiz AKKALE, Zeynep İYİGÜNDOĞDU, Yağmur IŞIK	
<i>İLERİ MOLEKÜLER TEKNİKLER KULLANILARAK MAĞARA BAKTERİLERİNİN İDENTİFİYE EDİLMESİ VE ÖRNEKLERİN ANTİMİKROBİYAL ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ</i>	217-224
Nihat PAMUK	
<i>ARMONİ ARAMA ALGORİTMASI KULLANILARAK ENERJİ İLETİM HATLARINDAKİ KAFES TİPİ DEMİR DİREKLERİN OPTİMAL TASARIMI</i>	225-235
Nihat PAMUK	
<i>INVESTIGATION OF THE SHUNT COMPENSATOR EFFECT IN DEVELOPING VOLTAGE STABILITY INDEX OF OVERHEAD ENERGY TRANSMISSION LINES</i>	236-247

DİNİ BAYRAM GELENEKLERİNİN KİŞİLERARASI İLETİŞİME YANSIMALARI

Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR

Gümüşhane Üniversitesi, gulumcalisir@gumushane.edu.tr ; gulumcalisir@yahoo.com

Aleyna Makbule ÜNAL

Gümüşhane Üniversitesi, unal.aleynamakbule@gmail.com

Arş. Gör. Tuğçe AYDOĞAN KILIÇ

Gümüşhane Üniversitesi, tugceaydogan@gumushane.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de “Ramazan Bayramı” ve “Kurban Bayramı” olmak üzere iki dini bayram bulunmaktadır. Hicri takvime göre iki ay ara ile önce Ramazan Bayramı, sonrasında da Kurban Bayramı kutlanmaktadır. Toplumunu bir araya getireci görev üstlenen bu bayramlarda birlik, beraberlik ve yakınlık had safhada yaşanırken; kaynaşmak, paylaşmak ve yardımlaşmak duyguları da yoğun şekilde hissedilmektedir.

Toplumumuzda bayram öncesinde yemeklerin hazırlanması, temizliklerin yapılması, bayram alışverişlerine çıkılması gibi gelenekler yer almaktadır. Bayram günlerinde ise erkekler sabah namazına gitmekte, ev halkı “bayramlık” diye tabir edilen yeni kıyafetlerini giyerek hayatta olan büyüklerini ziyaret etmekte, vefat eden yakınları için de kabir ziyaretinde bulunmaktadır. Çocuklar el öpüp, bayramlaştığı büyüklerinden aldığı harçlıkları sayarken, büyükler bir arada olmanın sevinciyle sohbet etmektedir. Bunun gibi bayram ritüelleri geçmişten günümüze ulaşmış geleneklerimiz arasında bulunmaktadır. Bugün ise değişen zaman ve yaşam biçimleri nedeniyle bayramlara yüklenen anlamlar da değişmiştir. Günümüzde özellikle orta yaş ve üstü grubunda yaşayanlar tarafından söz konusu değişim sıklıkla dile getirilmektedir.

Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı; dini ve milli duyguların yitirilmemesi, birlik ve beraberliğin her daim sağlanması ve ortak bir paydada buluşulması gibi birçok yönden toplumu beslemektedir. Dini anlamda bayramların mahiyetini açıklayan bilgiler literatürde sıkça yer alırken, bu bayramların kişilerarası iletişime yansımalarını inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dini bayram geleneklerinin kişilerarası iletişime ne şekilde yansıdığını araştırmak, bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için de dini bayramların önemi, bayram gelenekleri, ritüelleri ve değişen yönleri kavramsal bir çerçevede literatür taraması yapılarak incelenmiştir.

Çalışmanın yöntem bölümünde ise farklı yaş gruplarından oluşan 7 kadın ve 7 erkek olmak üzere toplam 14 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, değişen zaman ve koşullarla birlikte yaşam biçimlerinde meydana gelen değişimlerin bayrama ve bayram geleneklerine olan bakış açısını farklılaştırdığı bilgisine ulaşılmıştır. Yaşı belli bir ortalamanın üzerinde olan katılımcılar için bayram; bir araya gelip, kaynaşma-konuşma ortamının yaratıldığı, paylaşma duygularının ön plana çıktığı, çocukların sevindirildiği, büyük aile olmanın önemine vurgu yapıldığı bir kavram olarak görülürken, daha genç katılımcılar için ise bayram; tatil anlamına gelmektedir. Böylelikle bayramlar söz konusu olduğunda, zamanla kişilerin birbirleriyle olan paylaşımlarında değişimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda bayram geleneklerinin kişilerarası iletişime yansımalarında değişen zamanla farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Dini Bayramlar, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Bayram Gelenekleri, Kişilerarası İletişim.

REFLECTIONS OF RELIGIOUS FESTIVAL CUSTOMS ON INTERPERSONAL COMMUNICATION

ABSTRACT

In Turkey there are two religious festivals as "Ramadan Feast" and "Sacrifice Feast". According to the Hijri calendar, in two months interval the Ramadan Feast is celebrated first and the Sacrifice Feast is celebrated afterwards. While unity, solidarity and closeness are experienced in these feasts, which have task of bringing society together; the feelings of integration, sharing and helping is felt intensely.

In our society, there are traditions such as preparation of meals, making cleanings, going for festive shopping before the feast. On feasts, men go to the morning prayer, the people of the house visit the elderly by wearing their new clothes called "holiday clothes" and they visit the grave for their deceased relatives. As the children kiss the hand and count the allowances they took from their adults, the elders chat each other with the joy of being together. The rituals of the feast like these are among our traditions that have reached the present day. Today, the meanings of the feasts have changed due to the changing times and new lifestyles. Today, people who are especially in the middle age and above mention the said change often.

Ramadan Feast and Sacrifice Feast; reinforce the society in terms of not losing religious and national sentiments, providing the unity and solidarity of the people and meet on a common ground. While the works, describing the nature of the religious ceremonial occasions is frequently available in the literature, no any study has been found that examines reflections of these festivals on the interpersonal communication. It is the purpose of this research to investigate how religious festival traditions reflect on interpersonal communication. In order to reach this aim, the importance of religious festivals, feast traditions, rituals and changing aspects have been analysed by searching the literature in a conceptual framework.

In method section, semi-structured interviews with a total of 14 people (7 women and 7 men) who are in different age groups were held. The findings, acquired from interviews, suggest that points of view about festivals and festival customs differed due to the changes in lifestyles along with changing time conditions. For the participants whose age are more than average and above, festival means opportunity of gathering, chatting, feelings of sharing and making children happy, showing importance of being a big family while for the younger participants festivals just means holiday. Thus, when festivals are concerned, it seems that sharing of people with each other has changed in the course time. In this context, it is possible to say that the reflections of the festival traditions on the interpersonal communication differ with the changing time.

Keywords: Religious Holidays, Ramadan Feast, Sacrifice Feast, Feast Traditions, Interpersonal Communication.

LİTERATÜR BİLGİSİ

Bayram kelimesin kökeni Farsça "bezrem/bezrâm" olup, "sevinç ve eğlence günü" anlamına gelmektedir (Erdem, 1992: 257). Kelimenin bu anlamından yola çıkarak, bayramların kaynaşma, birleşme, bir araya gelme, hatırlama ve hatırlanma gibi değerlerle çok yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda bayramlar, özellikle iletişim ve kişilerarası iletişim kavramları ile de doğrudan ilintilidir.

Müslümanların oluşturduğu ülkemizde Ramazan ve Kurban Bayramı olmak üzere iki dini bayram kutlanmaktadır (Narin, 2009; Cengil ve Tekin, 2016: 42, Aşıkoğlu, 2000: 6). Adı geçen

bayramlar, hicri takvime göre kutlanmakta ve aralarında iki ay 10 gün gibi bir süre bulunmaktadır (Artun, 2005: 204). Ayrıca kullanılan takvim sonucunda bayramlar her yıl farklı günlere denk gelmektedir. Ramazan Bayramı, bir ay süren Ramazan ayında tutulan oruçların bitimi sonrasında gerçekleşir. Kurban Bayramı'nda ise kurban kesimi yapılır. İpekçi (2014), Ramazan Bayramı ile ilgili olarak şu noktalara değinmiştir:

“Ramazan ayının sonunda kutlandığı, oruç ibadetinin başarıyla yerine getirilmesinden duyulan sevinç ifade edildiği için Ramazan Bayramı olarak anılır bu bayram. Ramazan ayı boyunca her gün sabırsızlıkla beklenen iftar gibi, Ramazan ayının bitişi de bayramla beraber kutlanır. Ama aynı zamanda Şeker Bayramı olarak da biliriz. Bu isim de Osmanlı'daki adı olan “İyd-ı Fıtır”; yani Fıtır bayramından gelmektedir. Fıtır veya fitre olarak bildiğimiz, aynı zamanda şükür sadakası olarak bilinen isimden Türkçeleştirilmiş şükür kelimesi şekere dönüşmüştür.”

Türk toplumunun geleneklerine bakıldığında bayramlara çok önem atfedildiği ve bayram öncesinde bir hazırlık sürecinin yaşandığı bilinmektedir. Geleneksel bayram hazırlıklarında günler öncesinden evler temizlenir, yemekler ve tatlılar pişirilir, çocuklara yeni kıyafetler alınır. Bayram sabahları erkenden kalkılır, erkekler bayram namazına gider, kahvaltı için erkeklerin camiden gelmesi beklenir, birlikte kahvaltı edildikten sonra aile içinde bayramlaşma merasimi yapılır, küçükler büyüklerin ellerini öperler, gün içerisinde de büyükler evlerinde ziyaret edilir, uzakta olanlar telefonla aranır ve bayram kutlamaları yapılır. Günümüzde bu geleneklerin zamanla azaldığı görülmekle birlikte az da olsa yer yer devam ettiği gözlemlenmektedir (<http://soturkish.com/turklerde-misafirperverlik-ve-bayram-gelenekleri>).

Kültürel çeşitliliğin yaşandığı Anadolu topraklarında bayram geleneklerinin de bölgeden bölgeye değiştiğini söylemek mümkündür. Buna göre Bartın'da bayram öncesinde hemen her evde “konat” adı verilen ve çeşitli yemeklerin yer aldığı siniler hazırlanarak, öğle namazından sonra bütün halkın bir arada yemek yediği bir ortam söz konusudur. Denizli'de ise bayramın ruhuna uygun bir eğlence geleneği olduğu bilinmektedir. “Dede” adı verilen yaşlı ağaçlara kurulan salıncıklarda sallanma geleneğinin olduğu görülmektedir. Isparta'da ve pek çok şehirde arife günleri pişi yapılarak dağıtıldığı, Türkiye'deki şehirlerin hemen hepsinde yine arife gününden başlamak üzere mezarlık ziyaretlerinin yapıldığı da yine dünden bugüne aktarılan bayram gelenekleri arasında yerini almıştır (İpekçi, 2014).

Alan yazında bayram gelenekleri ve bayramı konu alan çalışmalara bakıldığında, çalışmalarda genellikle benzer içeriklerin yer aldığı görülmektedir. Piyadeoğlu (2010), “Gazneliler ve Büyük Selçuklular'da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları” başlıklı çalışmasında bayramların önemine vurgu yapmakta ve geçişinin çok eskilere dayandığından söz etmektedir. Çalışmada bayramların dini inançlarla olan bağına değinilmiş ve bayramlar sırasında yapılan uygulamalardan söz edilmiştir. Artun'un (1993: 191) “Çukurova Halk Kültüründe Eğlence” başlıklı çalışmasında da dini bayramlara özel bir bölüm ayrılmış ve Ramazan ile Kurban Bayramlarının geleneksel ve günümüzdeki kutlanış biçimlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Buna göre geçmişte daha çok önemsenen dini bayramların zamanla değişime uğrayarak, tatil olarak değerlendirilmesi durumundan söz edilmiştir. Koca'nın (2018) “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller” başlığını taşıyan çalışmasında da söz konusu dini bayramlara atıf yapılarak, Türk toplumu için taşıdığı değerden söz edilmiştir.

Değişen zamanla birlikte hayat tarzlarının da değişmesi, bayram geleneklerindeki değişimleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle yoğun iş temposu ve koşuşturma içinde olan insanlar, günümüzde bayramları artık “tatil” olarak algılamakta ve bu zaman dilimlerinde büyükleri ziyarete gitmek ya da bayram geleneklerini sürdürmek yerine, daha çok tatil bölgelerine giderek, dinlenmeyi ve eğlenmeyi tercih eder olmuştur. Bu durum da beraberinde kaynaşmayı, buluşmayı, bir arada olmayı, konuşup, sohbetler yapmayı çağrıştıran bayramların zamanla insanların birbirinden uzaklaşması, iletişimin kopması durumunu ortaya çıkartmaktadır.

YÖNTEM

İnsanların bir arada olması, özellikle de en az iki kişinin olması ile gerçekleşen kişilerarası iletişim ortamı, bayram zamanlarında daha yoğun şekilde yaşanmaktadır. Bayramların birleştirici özelliğinden yola çıkarak, bu çalışmada bayramların kişilerarası iletişime ne şekilde yansıdığı araştırılmaya çalışılmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için 7 kadın ve 7 erkek olmak üzere toplam 14 kişi ile Ağustos 2018 tarihinde yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada görüşmeye katılan kişilere, kartopu modeli ile ulaşılmıştır.

Elbette yarı yapılandırılmış görüşmelerde elde edilen bilgileri toplumun geneline yayarak, bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Başka bir deyişle, ulaşılan bilgilerin toplumun tamamını kapsadığını ve doğru olduğunu dile getirmek zordur. Ancak adı geçen yöntemle daha derinlemesine ve ayrıntılı cevaplara ulaşıldığı için ve belli bir noktadan sonra ulaşılan bilgiler doygunluk seviyesine gelince, mantıksal bir genellemeye gitmek olasıdır.

BULGULAR VE YORUM

Çalışmaya katılım sağlayan ve görüşlerine başvuru alan kişilerin demografik bilgilerini tablo ile vermenin yanı sıra, çalışmada cevap aranan alt başlıkları ve bunlara alınan cevapları tasnif edilmiş şekilde aşağıda aktarmak uygun görülmüştür. Böylelikle okumayı kolaylaştırmak amaçlanmıştır.

Çalışmada görüşmeyi kabul edip, katılımcı olan kişilerin demografik bilgilerine ilişkin veriler, Tablo 1’de verildiği şekildedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Adı-Soyadı	Yaşı	Yaşadığı Yer	Mesleği	Medeni Durumu/Cinsiyeti
İD	24	Giresun	Satış Temsilcisi	Bekar/Erkek
GK	25	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
MA	35	Gümüşhane	İşletme Sahibi	Evli/Erkek
GY	35	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
UK	41	Trabzon	Öğretmen	Evli/Erkek
ST	46	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
ND	58	Altınoluk-Balıkesir	Emekli	Evli/Erkek
AY	56	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
NY	60	Trabzon	Emekli	Evli/Erkek
GB	73	Trabzon	Emekli	Evli/Kadın
KB	70	Trabzon	Emekli	Evli/Erkek
YK	81	Trabzon	Ev Hanımı	Evli/Kadın
ŞK	82	Kuşadası-Aydın	Emekli	Evli/Erkek
NS	95	Ermeneke-Karaman	Ev Hanımı	Evli/Kadın

Tablo 1’de verilen bilgiler incelendiğinde 7 kadın ve 7 erkek katılımcının farklı yerlerde yaşadığı, 13 katılımcının evli, 1 katılımcının bekar olduğu, yaş aralıklarının 24-95 arasında değiştiği görülmektedir. Çalışma sırasında özellikle 20 ve üzeri yaş grubundan temsilci olarak iki kişi ve bunlarının birinin kadın diğerinin erkek olmasına özen gösterilmiştir. Yaş sınırının 20 ve üzeri tutulmasının nedeni ise bu grupta kalan kişilerin söz konusu Ramazan ve Kurban Bayramı ile ilgili daha detaylı bilgiye sahip olabileceklerinin düşünülmesinden ileri gelmektedir. Çalışma sırasında ayrıca katılımcıların isim ve soy isimleri, kendi istekleri doğrultusunda baş harfleri ile kodlanmıştır.

Dini Bayramların Ne Anlama Geldiği:

Çalışmanın amacını ortaya koyabilmek adına katılımcılara birtakım sorular yöneltilmiştir. Söz konusu sorular sorulurken, anlamsal bir sıra takip edilmesine özen gösterilmiştir. Buna göre ilk olarak dini bayramların katılımcılar için ne anlama geldiğine dair cevaplar alınmaya çalışılmıştır.

Katılımcılardan alınan bilgilere göre bu başlık altında birkaç alt başlığın öne çıktığını söylemek mümkündür. İlk olarak katılımcıların adı geçen bayramlara ilişkin olarak paylaşmak, bir arada olmak, sevinç, ibadet gibi kavramları ön plana çıkarttıkları görülmektedir. Nitekim İD, “Bayramlar, Müslüman âleminin dini bir bayramıdır. Bizim neşemiz, mutluluğumuz, heyecanımızdır. Bir nevi ödüllendirilmemiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü Ramazan ayında açlığın sonucunda bayrama kavuşuyoruz. Nimetlerden tatmanın güzelliğini fark ediyoruz. Diğer insanlarla paylaşmanın önemini anlıyoruz. O açlığı gördükten sonra bayramlarda bolca yardımlaşma, kaynaşma oluyor. Aynı şekilde Kurban Bayramı’nda da bir yıl bekledikten sonra bayram vakti gelip çattığında gerekli tüm işler zevkle yapılıyor.” derken, ŞK, “İslam dininin bize armağan ettiği iki bayram vardır. Hristiyanlar Yumurta Bayramı, Noel Bayramı yapıyorsa, bizler de Müslüman olarak Ramazan ve Kurban Bayramı’na riayet ediyor ve gereğini yapıyoruz.” diyerek, İD’yi desteklemiştir. UK, “Bayramlar, geçmiş dönemden beri mübarek kılınan dini bütünü, maneviyatı ve aile bütünlüğünü mümkün kılan önemli günlerdir. Ramazan Bayramı, 30 gün oruç tuttuktan sonra ödül gibi olur. Kurban Bayramı da çocuklarımız için bir nevi sadakadır. Onlar için akıttığımız kan ile kötülüklerden korunmuş oluruz.” şeklindeki açıklamasıyla diğer katılımcılarla benzer görüşleri dile getirirken, GB de “Öncelikle dini vazifelerimizi ifade ediyor. Mesela oruç tuttuktan sonra dini bayram olarak Ramazan Bayramı, bizlere mübarek kınıyor. Bayramları paylaşma buluşma olarak ifade edebilirim.” diyerek UK’ye eşlik etmiştir.

Dini bayramların kendileri için artık eski anlamını taşımadığını dile getiren katılımcılar da şu düşüncelere yer vermişlerdir: ND, “Öncelikle bayramlar kalmış mı, diye sormak lazım. Eski bayramları göz önüne alırsak birbirimizi ziyaret etmek, kabir ziyaretinde bulunmak, hal hatır sormayı eksik etmemeyi ifade ediyor bayramlar. Şimdilerde gidip gelme, bayramlaşma kalmadı.” diye duygularını açıklamıştır. NY, “Eskiden Ramazan Bayramı demek, şeker demektir. Sabah ezanıyla kalkar, kapı kapı şeker için gezerdik. Şimdilerde çocukların şeker özlemi yok. Rahatlıkla her markette şeker bulabiliyorlar. Bakkalda cam kavanoz içerisinde akide şekeri satılırdı. Özünde bayramlar heyecan demektir.” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. GK da, “Bayramların eski bayramlara göre heyecanı kalmadığını düşünüyorum. Nasıl mı? Ayakkabımız, elbisemiz, bayramlaşmamız, kabir ziyaretimiz ve nicesi daha çok anlam ifade ediyordu. Bayram öncesinde heyecanımız başlardı. Şimdi ise ne bayram öncesinde ne de bayramlarda heyecanımız var. Temelde insanlar birbirine uzaklaştığı için bayramlar da bayram olmaktan çıktı. Açıkçası şimdilerde bayram günleri bir araya geldiğim insanların duruşu, bakışı, konuşmaları samimi bile gelmiyor.” demiştir. ST, “Çocukluk yıllarım geliyor aklıma. Havanın bile değiştiği, insanların yüzünde kocaman bir gülümsemenin hâkim olduğu güzel günlerdi. Ramazan Bayramı, şeker gibi bir bayramdır. Kurban Bayramı da evine et girmeyen insanların evine etin girdiği anlamlı bir bayramdır.” derken, YK ise, “Şimdilerde bilinmeyen; ama geçmişte bayramları heyecanlı kılan onca güzel geleneği ifade ediyor. Bir an önce sabah olsa da bayramlıklarımızı giyip, ziyarette bulunsak, diye heyecanla beklediğimiz bayramlar geliyor aklıma. Bir de bugünlerde yanı başındaki insanları bile telefonda arayıp, bayramlaşan nesil geliyor aklıma.” diyerek, düşünlerini dile getirmiştir.

Katılımcıların söylediklerinden yola çıkarak iki görüşün hâkim olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna göre bayramlar, bir araya toplanma, kaynaşma, birlikte olma, sevincin ve mutluluğun kaynağı olarak görülürken, diğer yandan da eski bayramlara olan özlemin ve zamanla insanların birbirlerinden uzaklaşmasından kaynaklı bayram kavramının anlamındaki değişimler dikkat çekmektedir.

Bayram Öncesinde Yapılan Hazırlıklar:

Literatürde bayramların öncesinde birtakım hazırlık süreçlerinin olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Konuyla ilgili görüşlerine başvuru katılımcılar da söz konusu bilgileri doğrularcasına benzer ifadelerle yer vermişlerdir. Buna göre ND, “Geçmişte ailemle çarşıya çıkardık. Kurban kesilecek ise kurban hazırlığı olurdu. Yemekler yapılırdı; ama şimdi bayramlardan eser kalmadı.” diyerek, eski bayram ile ilgili geleneklerde değişimler olduğuna dikkat çekmektedir. İD, “Bayrama kısa bir süre kala yemekler hazırlanır, temizlik yapılır ve bayram alışverişine çıkılır. Ramazan Bayramı, sabah namazıyla başlar. Kahvaltıdan sonra büyüklerimizi ziyarete gideriz. Sonra da mezarlığa gideriz. Köyde bir araya geliriz. Bu şekilde bayram biter. Kurban Bayramı’nda ise sabah namazı kılınır, saat 15’e kadar kurban kesimi ile ilgilenilir. Büyükler ziyaret edilir. Aynı şekilde sonlanır.” şeklindeki açıklamasıyla günümüzde de bayram geleneklerini sürdürdüklerini anlatmıştır. MA, “Ailem yufka böreği ve tatlı yapar. Sonra ev temizliği yapar. Mutlaka eve küçükler gelmeseyse bunları yapmak bir gelenek haline gelmiştir. Kurban Bayramı’nda hazırlanan yemeklere daha fazla özenilir. Çünkü bizim bahçenin önünde kesilen kurban sahiplerine ikramda bulunulur. Bayram namazı ile gün başlar, cemaat arasında tanışma, kaynaşma maksatlı bayramlaşma faslı olur. Evdeki büyüklerinle bayramlaşmaya gidiyorsun, sonra da mezarlık ziyaretinde bulunuyorsun. Sonrasında köye gidiliyor. Ramazan Bayramı’nda değil; ama Kurban Bayramı’nda komşuları da çağırır, beraber kahvaltı ederiz. Kurbanı kestikten sonra hemen pişirir, herkese ikramda bulunuruz. Zaten kurban kestikten sonra gayemiz fakir fukaraya yardımda bulunmaktır.” diyerek İD gibi günümüzde yapılan uygulamaları anlatmıştır. ŞK, “Bayram öncesinde yaşlı olduğumuz için gelen giden misafir sayısının fazla olacağını düşünürüz. Bu nedenle hanımın ev temizliği yapar, velhasıl gelenlerin evi tertemiz görmesi istenilir. Yatılı misafir gelecekse ayrı hazırlık yapılır. Yemek olarak börek, el yapımı tatlı yapılır. Bayram sabahlarına heyecanla uyanırız. Çünkü o gün özeldir, güzeldir. Genç de olsan yaşlı da olsan hazırlıklarını yapma heyecanının oluyor. Bayram namazını kılarız ve camideki herkesle bayramlaşılır. Kahvaltıdan sonra diğer günlere nazaran daha özenli giyinir misafirlerimizi karşılarız. Kurban Bayramı’nda yine bayram namazı ve bayramlaşma faslından sonra kurban kesilir ve mutlaka kahvaltıda kurban etinden kavurma yapılır. Gelen misafirler de varsa özenle et yemeği hazırlanır. İhtiyacı olan insanlara mutlaka kurban etinden dağıtırız. Eskiden çocuklara iki üç lira verilir; ama şimdi on lira ya da yirmi lira şeklinde kâğıt paralar hazırlarım. Çocuklar birbirine ‘Şevki amca, iyi bayram harçlığı veriyor!’ derler. Bu şekilde bayramlaşmaya gelen çocukların sayısı da artar. Eşim bazen der ki ‘Bütün parayı harcadın!’ ama ben çocukların yüzündeki mutluluğu görmek için esirgemem, her birine az da olsa harçlık veririm. Her gelen misafire öncesinde kahve ve tatlı ikram edilir.” diyerek, diğer katılımcılarla benzer yanıtlar vermiştir.

Kadın katılımcılar da benzer şekilde cevaplar vermiştir bu soruya. Hatta biraz daha detaylı olmuştur. Çünkü ön hazırlıklar kadınlar için daha öncelikli bir hal almaktadır. Bu çerçevede bakıldığında; NS, “İçli köfte, su böreği ve diğer yemeklerimizi yaparız. Ermenek’te meşhur yemeklerden olan darı kapaması, tarhana başı mutlaka hazırlanır. Bakkal masraflarımızı ayarlarız. Yatılı misafir için evin odalarını düzenli tutarız.” demiştir. GY, “Anneannem ve annemden öğrendiğim üzere bayram hazırlığına ev temizliği ile başlarım. Börek ve tatlı hazırlarım. Küçüklere alışverişe çıkılıp bir çift çorap da olsa mutlaka bir şey alınır. Bayram günlerinde heyecanlanıp bayram namazı vaktinde eşimle beraber kalkarım. Namazdan gelen eşimin de katılımıyla ailece kahvaltı ederiz. Çocuklar heyecanla yeni kıyafetlerini giyer. Önce mezarlık ziyareti, sonra da büyüklerimizi ziyaret ederiz. Bayram bitene dek büyüklerimle köyde vakit geçiririm.” derken, GK, “Öncelikle ev temizliği yapılır. Sonra büyüklerin evine gidilir ve börek, tatlı yapılır. Anneannem

rahmetli olmadan önce bayramlaşmak için köye gider, bütün akrabalarımızla bir arada olurduk. Bayram günlerinde Ramazan Bayramı ise kahvaltı faslından sonra kabir ziyareti ve büyüklerin ziyareti ile geçer ilk gün. Sonrasında normal hayatıma devam ederim. Kurban Bayramı'nda ise ilk gün kurban telaşı yaşanır. Maddi durumumuzdan ötürü biz bu zamana kadar kurban kesmedik ama bayramlar sayesinde evime et girer. Çocuklarım ilk gün kurban eti yemenin heyecanını yaşar. İkinci gün bayram ziyaretlerine başlarım ve sonrası yine aynıdır.” demiştir. ST, “Bayram öncesinde tatlı, sarma yapılır. Ev temizliği ve alışveriş yapılır. Mesela eskiden kapıyı çalıp çikolata isteyen çocuklar için poşetler hazırlardık. Bayram günleri erkekler için bayram namazıyla başlar, sonrasında hep beraber sabah kahvaltısı edilir. Eşimin ailesini ziyaret ederiz, sonra da benim ailemi ziyaret ederiz. Bu ziyaretler hoş geldiniz, güle güle şeklinde olmuyor. Uzun uzun sohbet ederiz, ikramları biz dağıtırız. İki ya da üç saat sonra başka bir ziyarete gideriz. Anne, baba, teyze, hala, dayı ziyareti derken bayram bitiyor. Kurban Bayramı'nda kurban eti kesildikten sonra eve gelir ve evin hanımı başkalarına dağıtmak amacıyla et bölüşümü yapar. Bayramın ikinci günü de ziyaretler başlar.” diye yanıtlarken, AY, “Bayram öncesinde börek ve tatlı yapıyorum. Ev temizliği mutlaka yaparım. Ramazan Bayramı kahvaltı, mezarlık ziyareti, büyüklerin ziyareti ile geçip gidiyor. Kurban Bayramı'nda telaş oluyor; ama yoğunlukta olarak erkekler yoruluyor. Her bayram büyüklerle beraber geçiyor. Artık ben de çocuklarım ve eşleri tarafından ziyaret ediliyorum. Torunlarım elimi öpüp bayram harçlığı istiyor. Bayramlarda vakit hemen geçip, gidiyor.” demiştir. YK, “Birkaç tür yemek yaparım. Çocuklarım hazırlar, getirir. Yaşlandığım için geçmişteki gibi çeşit çeşit yemek yapamıyorum. Hafif yollu ev temizliği yaparım. Bayramlıklar alınır. Bayram günlerine sabah namazı ile başlarım. Hac ziyaretlerini izlerim televizyondan, çocuklarımla ziyarete gelmesini beklerim. Onlar gittikten sonra diğer günlerde de ben ziyarete giderim. Kurban Bayramı'nda et kavrulur ve kavurma ile kahvaltı edilir. Sonrasında mezarlık ve büyüklerin ziyareti gerçekleştirilir.” diye cevap verirken GB de, “Ev temizliği yapılır. Yemekler hazırlanır. Çocuklar bayram sevincini hissetsin, diye bayram alışverişine çıkılır. Ramazan Bayramı'nda gelen karşılanır, giden yolcu edilir. İkramlarda bulunulur. Kabir ziyaretinde ve büyüklerin ziyaretinde bulunulur. Kurban Bayramı'nda bayram namazı ve ardından kurbanlık kesimine gidilir. Kavurma etiyle kahvaltı yapılır. Geçmişten beri böyle gördüm, işittim.” şeklinde yaptıklarını anlatmıştır.

Bu başlıkta öne çıkan alt başlıkların daha ziyade ev temizliği, yemek hazırlıkları ve mezar ziyaretleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi alan yazındaki bilgilere uygun cevaplar alınması, çalışmanın kendi içindeki tutarlılığını göstermesi bakımından da değerlidir. Bir diğer önemli nokta da katılımcıların neredeyse tamamına yakın bir bölümünün bu soruya verdikleri cevaplarda, bayram için yapılan ve gelenek halini almış ön hazırlıkların geçmişten günümüze benzer şekilde devam ettiği yönünde olmuştur.

Bayramlarda Yerine Getirilen Gelenekler:

Bu başlık altında verilen cevapların da büyük çoğunlukla birbiriyle ilintili olduğu görülmektedir. Nitekim katılımcıların hemen hepsi, bayramlarda yerine getirdikleri gelenekler arasında öncelikle erkek olanların bayram namazına gitmesi ve kadın erkek fark etmeksizin de mezar ve büyükleri ziyaretleri dikkat çekmektedir. Buna göre ND'nin, “Bayram namazına gideriz, aile büyüklerimizi ziyaret ederiz ya da uzakta isek telefondan arar bayramlaşırız.” cevabı ile AY'nin, “Büyüklerin ziyaretidir. Bayramın güzelliği zaten bir arada olmak, hatırlanmak, gülmek, konuşmak değil mi?” cevabının diğer katılımcıların söylediklerini özetler bir niteliğe sahip olduğundan söz etmek mümkündür.

Geçmiş ve Günümüz Bayramları Arasındaki Farklar:

Çok klasik olmakla birlikte hâlâ geçerliliğini koruyan “değişmeyen tek şey, değişimdir” ifadesinden de anlaşılacağı gibi, bayramlarda da değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Adı geçen değişimler, katılımcılar tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

ND, “Geçmişte bayramlaşma geleneği çok önemliydi. Bayram etini herkese dağıtırdık. Geçmişte İstanbul Kurtuluş’ta simitçiye beklerdik. Bayram sabahları o taze simidi yemek çok heyecan vericiydi. Şimdi nerede simite sevinen insan?”

İD, “Geçmişte bayram dönemi alışveriş yaptığımız yerlerde uzun sıralar olurdu. Ayakkabı, gömlek gibi sevdiğim şeyleri alırdım. Bir hafta boyunca kıyafetlerimi heyecanla bayrama saklardım. Bayram günü geldiğinde içimde tarifsiz bir mutluluk olurdu. Yeni kıyafetler bile insana heyecan verirdi yani. Şimdi ise bunların bir kıymeti yok. Çoğu zaman bayramda alışveriş bile yapmıyoruz. Eskiden ailemle mezarlıklara giderdik, köydeki akrabalarımızı görmeye giderdik. Şimdi ise hepimiz farklı bir günde izinliyiz. İş yoğunluğundan ötürü bir yere gidemiyoruz. Ben izinliyken arabam olmadığı için evde boş boş oturuyorum. Babam izinliyken köye gidip oradaki işleri yetiştiriyor. Annem de ailesinin yanına gidiyor. Yani bayram bizim eve pek uğramıyor.”

NY, “Geçmişte büyüklere saygı ve sevgi vardı. Bugün ise bayramlaşmaya gelen küçükler el bile öpmüyor. Verilen harçlıkları beğenmiyorlar.”

MA, “Geçişte insanlar birbirine daha bağlıydı. Şimdi ise insanlar birbirine karşı kopukluklar yaşıyor. Ben artık sülalemdeki çocukları tanımıyorum. Onlar da beni tanımıyor.”

ŞK, “Zaman zamana uymuyor. Eskiden birbirimizi ziyaret ederek iletişimi sağlardık. Şimdi her şey kolaylaştı; ama zevki de kalmadı. Evvelden bayramların daha güzel olduğunu düşünüyorum. Tabii gelenekleri sürdürmek yine bizim elimizdedir. Büyüklere ziyaret edilirdi, elini öpmeye gelen küçükler boş çevrilmezdi. Mesela bayram harçlıklarımızla lunaparklara giderdik. Biz güzel yaşamışız; ama gençler bu güzelliklerden uzak kalmış. Şimdiki nesil bayram ziyaretine geldiğinde bile elinde telefonla gelip, gidiyor. Ben de ‘Sohbetinize doyum olmuyor, ne güzel telefonla oyalandınız!’ diyorum. Eskisi gibi bayram sohbeti de kalmadı.”

UK, “Geçmişte bayram döneminde heyecan ve beklenti vardı. Bugün ise bizde de çevremde de bu heyecanı göremiyorum. En basit olarak çocuklar bayram harçlığını beğenmiyor. Biz üç kuruşa bile çok mutlu olurduk.”

NS, “Geçmişte birbirimize daha bağlıydık. Şimdi birbirine rağbet kalmadı.”

GK, “Önceden ailelerimizin de büyüklere hayattaydı. Belki de bundan ötürü bayramlar daha güzeldi. Bir arada olmanın ayrı bir güzelliği vardı. Şimdi büyüklerimiz eksik olduğu için bir araya geldiğimizde aynı güzel duyguları hissetmiyoruz. Sanki mecburiyetten bir araya gelmişiz gibi hissediyorum.”

GY, “Geçmişte onca yokluk içinde mutlaka yüz yüze bayramlaşmaya gidilirdi. Şimdilerde bayramlar; telefonda, sosyal medyadan, toplu mesajlardan kutlanıyor. Artık bayramlar tatil olarak görülüyor. Evde oturma bile yok, gezme vakti gibi geliyor.”

AY, “Geçmişteki bayramlar artık yok. Şimdilerde herkes kendi havasında oluyor. Küçükken çikolata, şeker yiyeceğim diye heyecanlanırdım. Büyüklerimizi ziyaret etmekten keyif duyardık. Bugün ise ziyarette bile bulunulmuyor.”

ST, “Başımızda büyüklere kalmadı. Bayramlar kalabalık olunca daha keyifliydi. Eskiden alışveriş merkezleri yoktu, telefonlar yoktu. Sürekli bir aradaydık. Şöyle söyleyeyim, geçmişte bayram alışverişinde üç kuruş parayla üç çocuğuna da kıyafet alan aileler vardı. Alışveriş merkezlerinin aksine, bol bol indirim yapan satıcılar vardı. Ne büyükte ne de küçükte bayram hevesi yok.”

YK, “Geçmişe göre büyüklerimizin sayısı azaldı. Şuan ailedeki yaşı en büyük ben kaldım. Her bayram benim evimde bir araya gelinir. Öncesinde 10 kişilik aile iken evimize birini davet etmek zor olurdu. Çünkü bizim sayımız fazlaydı. Ama evde pişen aştan mutlaka eşe, dosta gönderirdik.”

GB, “Geçmişte bütün mahalle ile bayramlaşmak için bütün kapıları çaldık. Sonrasında sadece tanıdığımız insanlarla bayramlaşma sınırını getirdik. Şimdi ise sadece kendi akrabaların ve birkaç komşuyla bayramlaşıyorsun. Git gide bayramlaştığımız insanlar azalıyor. Eskiden kapı açık olurdu, yemek hazırlar hemen ikram ederdik. Hiç tanımadığımız insanlara yemek hazırlardım.”

Katılımcıların verdiği bilgilere bakıldığında, aslında geçmişi özlemek demekle; daha çok ailenin bir arada oluşunu, aile büyüklerini kaybetmenin bıraktığı izi ve karşılıklı iletişim kurmanın ön planda tutulduğu bir iletişimin ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların hemen hepsinin verdiği cevaplar bu başlıklar altında toplanmıştır. Geçmiş ve günümüz arasındaki bayramları farklılaştıran ise en önce bir arada olma, sohbet etme, kaynaşma, barışma vb. gibi insanların daha çok birbirleriyle zaman geçirmesi konusunda yaşanan değişimler olmuştur. Geçmişteki kaynaşmanın yerini ise birbirinden uzaklaşmış, birbiriyle görüşmeyen bir kitleye dönüşen insanların ve zihniyetin oluşturduğu görülmektedir. Değişen sadece bayramlar değil, aynı zamanda insanlar arasındaki iletişim şekli de değişmiştir. Katılımcıların ifadelerini bu şekilde özetlemek mümkündür.

Bayram Günlerinde Telefonda Aranıp, Sohbet Etmenin Ne Anlama Geldiği:

Değişen zamanla birlikte bayramlarda uygulanan geleneklerin değiştiğinden söz edilmişti. Söz konusu değişimlerden en öne çıkanı ise iletişim anlamındaki değişimler olmuştur. Bu anlamda bu konuyu ilgilendiren bir alt başlığa ihtiyaç duyulduğu için katılımcılara bu yönde bir soru yöneltilmiştir. Katılımcıların bununla ilgili cevapları ise şu şekilde olmuştur:

ND, “Ne beni arayan var, ne de benim aradığım! Telefonda bayramlaşmayı sevmem.”

ID, “Telefondan görüşmeyi pek sevmiyorum. Çok uzaktaki bir insanla görüşmek güzel oluyor. Ama yine de telefonda görüşme, yüz yüze iletişim kurmak gibi olmuyor.”

NY, “Tembellikten başka bir şey olmadığını düşünüyorum. Bugünkü şartlarda bayramlaşmaya gidememek mümkün mü? Her yere araba gidiyor, gidememek mazeretten başka bir şey değil.”

MA, “Çok uzaktaki insanlar ile telefonda bayramlaşılabilir. Ama gitme ihtimalin varsa akrabana, eşine, dostuna, komşuna git! Böylece ilişkilerin de güçlenir. Telefonda bayramlaşmak, mecbur kalınca bir anlam ifade edebilir. Yoksa bir anlamı yok ki!”

ŞK, “Hiçbir şey ifade etmiyor. Çok uzaktaki insanlar alışılmış mesaj gönderiyorlar. O mesajları okumuyorum. Ben çok uzaktaki dostlarıma mesaj atmam, ararım. Elimden geldiğince samimi bir şekilde bayramlaşıyorum.”

UK, “Telefondan görüşme yolunu ben de tercih ederim. Toplu mesajları hiç sevmem. Bizzat arar, tüm samimiyetimle bayramlarımı kutlarım.”

KB, “Çok uzaktaki bir insanla telefonda görüşme kabulümdür. Ancak yakındaki insanlar bayramın azizliği için bir fedakârlık yapıp kutlaması lazımdır.”

NS, “Uzaktaki yakınlarımın da sesini duyuyorum. Bu güzel bir şeydir. Yakınımda olanlar mutlaka ziyaretime gelir, uzaktakiler de mutlaka arar, sorarlar.”

GK, “Telefondan iletişim kurmayı da sevdiğim için normal karşılıyorum. Çok yakın olduğumuz insanları tabii ki gidip ziyaret ederiz, telefonda bayramlaşmayız. Ancak bazı yakınlarımla çok içten ilişkilerim var. O insanlar bana biraz uzakta da yaşasa mutlaka gidip bayramlaşıyorum.”

GY, “İl dışında olan büyüklerim var. Onlarla bayramlaşmaya gidemesek dahi hemen arar telefonda bayramlarımı kutlarım. Tabii ki yakında olanlar için telefonda arayıp, bayramlaşma seçeneğini tasvip etmiyorum.”

AY, “Hiçbir şey ifade etmiyor. Yüz yüze bayramlaşmanın yerini hiçbir şey tutmaz.”

ST, “Çok uzaktaki insanlarla telefonda aranıp, bayramlaşmak benim de tercih ettiğim bir yoldur. Ama yakındaki insanları mutlaka ziyarete giderim.”

YK, “Çok uzakta olan insan için, gelemeyeceğini bildiğim için telefonda sohbet etmeyi hoş karşılıyorum. Aynı şehirde olup telefonda kutlayan insana karşı içimde bir burukluk oluyor.”

GB, “Gurbette bunun daha önemli olduğunu gördüm. Almanya’dan yeni geldim. Bayramı orada geçirdiğim için tüm yakınlarımla telefonda bayramlaştım. Yine de gidebildiğin kişilerin ayağına gidip bayramlaşmaktır makbul olan. Uzaklarda olan insan için telefon güzel oluyor. Bir bakıyorum sosyal medyadan aile üyelerinin bayramı kutlanıyor. Çocuklarımıza örnek olmalıyız, bu tarz şeyleri doğru bulmuyorum.”

Görüldüğü gibi katılımcıların tamamı bayramlar söz konusu olduğunda özellikle yüz yüze kurulan iletişimin önemine vurgu yapmışlardır. Bu anlamda kişilerarası iletişim için gerekli olan en az iki kişinin karşılıklı-yüz yüze olması ve birbirleri ile canlı şekilde iletişim kurmasının ne denli önemli olduğu görülmektedir. Kişilerarası iletişimde gerekli olan kişilerin birbirleriyle karşılıklı yüz yüze olmaları durumu, sadece iletişim için değil, kişilerin birbirlerini daha iyi anlamaları, anladıklarını göstermeleri bakımından da önemlidir. Elbette telefonla kurulan iletişimde de karşılıklı bir iletişim söz konusudur. Ancak kişilerin birbirleriyle yüz yüze olacak şekilde iletişim kurmalarının yerini de başka bir şey dolduramasa gerek.

Bayramlarda Ziyaretler ve Sohbetler

Bir arada olmanın mutluluğu bayramları daha da anlamlı hale dönüştürmektedir. Nitekim katılımcıların bununla ilgili daha önce de verdikleri cevaplar bu görüşü doğrular şekilde olmuştur. Bayramlar sadece bir arada olmak anlamına gelmiyor tabii. Bir arada olan kişiler bir arada yemekler yiyip, sohbetler de ediyorlar bayramlarda. İşte bu konuda katılımcıların düşüncelerine yer vermek uygun görülmüştür. Buna göre katılımcıların verdikleri cevaplarda; bayramların paylaşma ve yardımlaşma günleri olduğu; bu özel günlerde aile bireyleri, akrabalar, eş-dost, konu-komşu gibi pek çok tanıdıklar birlikte anlamlı sohbetlerin edildiği ve bundan çok keyif alındığı; özellikle küslerin barışıp, anlaştığı ve güzel sözlerin dile getirdiği sohbetlerin öne çıktığı; gündelik işlerin, siyaset, ekonomi vb. gibi can sıkıcı konuların dışında daha birleştirici konuların öne çıktığı sohbetlerin yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Nitekim GY, “İnsan ailesiyle ve tüm sevdikleriyle bir arada olduğunda mutlu olur. Buna bir de bayram heyecanı, neşesi eklenince daha da güzel oluyor. Büyüklerle beraber olduğumuz ortamda çoğunlukla eski bayramlardan bahsedilir.” ve AY’nin, “Bayramlarda sohbet etmenin güzelliği ayrıdır. Herkes bir arada ve konuşacak konular asla bitmiyor. Günlük konulardan dahi bahsedilse yine güzelleşiyor sohbetler. Çünkü bayramın atmosferi çok farklı oluyor. Herkes güzel düşüncelerle bezenmiş. Tebessüm yüzümüzden eksik olmuyor, bir arada oluyoruz. Her biri ayrı güzel oluyor. Bayramda yitip gitmiş büyüklerimizden ve eski bayramlardan bahsediyoruz.” şeklindeki açıklamalar, bayram günleri yapılan sohbetlerin daha değerli olduğu görüşünü doğrulamaktadır.

Kişilerarası iletişim söz konusu olduğunda, kişilerin karşılıklı yüz yüze olacak şekilde duygu, düşünce ve pek çok şeyi birbirleriyle paylaşmaları akla gelmektedir. Özetle karşılıklı duygu, düşünce, bilgi alışverişi yapmak demektir kişilerarası iletişim. Hal böyle olunca da bayramların o özel atmosferinde gerçekleşen ziyaret ve sohbetlerin, ayrı bir tadı olduğunu, katılımcıların da verdikleri cevaplardan yola çıkarak, bayramların kişilerarası iletişimi besleyip, zenginleştirdiğinden söz etmek mümkündür.

Bayram Geleneklerinin Kişilerarası İletişimle İlişkisi:

Kişilerarası iletişim denildiğinde; öncelikle kişilerin birbirleriyle karşılıklı olmaları durumu anlaşılmaktadır. Bu durumda en az iki kişinin varlığı gereklidir. Ayrıca karşılıklı olan bu kişilerin birbirlerini anlamaları, birbirlerinin farkında olmaları ve birbirlerine gönderdikleri iletileri anlamlandırmaları da gereklidir (Kaya, 2015: 5). Böylelikle kişilerarası iletişim, kişinin öncelikle

kendi içinde başlayan ve sonrasında dış çevresine geribildirimde bulunması ile gerçekleşen bir süreçtir (Gürüz ve Temel Eğinli, 2014: 2). Tanımlardan da anlaşılacağı gibi kişilerarası iletişimin varlığından söz edebilmek için en az kişinin varlığı ve bu kişilerin birbirlerini anladıklarını gösteren tepkilere; yani geribildirim unsuruna ihtiyaç bulunmaktadır.

Katılımcıların çoğunluğunun ortak paydada bulunduğu başlıklardan birisi eski bayramların kalmadığı yönünde olurken, birisi de bayramların kaynaştırma özelliğinden dolayı kişilerarası iletişim ile olan yakın ilişkisi ile ilgili olmuştur. Bu anlamda katılımcılar, kişilerin bir arada olma durumlarının eskisi gibi olmasa da hâlâ bayramların birleştirici bir yönünün olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu durumun da en çok kişilerarası iletişimi ön plana çıkarttığı görülmektedir.

Bu başlık altında katılımcıların verdikleri cevapları iki bölümde irdelemek mümkündür. Buna göre öncelikle değişen zamanla birlikte bayramlardaki iletişim kurma biçimlerinin de değiştiğini gösteren, sonrasında da iletişim kurmanın öneminin vurgulandığı bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

ND, “Bayram kültürü yok olduğu için biz konuşacak adam bulamıyoruz. Ben de isterim bayramda bir araya gelelim istiyorum; ama kimse bayramın güzelliğinin farkında değildir. Eskiden bolca sohbet edip, bayramı bayram gibi yaşırdık. İşte o zamanlar bayram iletişime olumlu etki ederdi. Ama şimdi bayram mı kaldı ki, iletişime de katkıda bulunsun?”

GK, “Eski bayramlar olmadığı için artık kişilerarası iletişim ile bayram geleneklerinin ilişkisi kaldığını düşünmüyorum. Geçmişte bir araya geldiğimizde sürekli yeni insanlar da tanırdık. Çünkü kapının önünden bayramlaşmadan geçilmezdi. Mesela annemin teyzesinin kızının kızını görme fırsatını bana tanıyan, büyüklerle bayramlaşma geleneği.”

NY, “Bayram insanları bir araya getirirdi. Hal hatır sorma, özlem giderme, merak edilenleri sorma, genel konular konuşma gibi birçok konuya değinilirdi. Teknolojinin gelişmiş olmasından kaynaklı birbirimizle konuşmaktan başka yolumuz yoktu. Yaşlı, genç ve çocuklar bir arada sohbet ederdik. Şimdi bayram gelenekleri yok olmaya yüz tuttu ve bu tabii ki iletişime de yansıyor.”

İD, “İnsan bayram olmasa bir araya gelip konuşma fırsatı yakalayamayacağı yakın akraba ve dostlarıyla bayram vesilesiyle tanışıyor, konuşuyor, iletişim bağlarını güçlendiriyor. Bayramın yarattığı o güzel atmosfer kocaman kahkahalarla, sıcak sohbetlerle zenginleşiyor. Bayramları böylesine severken, bayram geleneklerinin yarınlara kalıp kalmayacağı konusunda endişeliyim. Belki de ilerde çocuklarımız, torunlarımız bayramlaşmayacak, bir sofranın etrafından paylaşıp birbiriyle kaynaşmayacak. Hatta bayram sevinci nedir, onu bile bilmeyecekler!”

GY, “Bayram büyüklerle beraber sohbet etmek çok güzeldir. Bayramın verdiği mutlulukla konuştuğumuz iki kelamın bile tadı başka oluyor. Günlük yaşamda da bir araya geliyoruz, konuşuyoruz; ama bayram günlerinde güzel şeyler konuşmaya öyle meyilli oluyor ki insanlar, birbirini kırıp küstürmek mümkün değil gibi geliyor. Tabii bugün için bir arada olabilirsek! Bence özlenen eski bayramlar değil, eski bayramlarda bir araya gelip kaynaşan, paylaşılan insanlar!”

Görüldüğü gibi ND, GK, NY, İD, ve GY, eski bayramlardaki sohbet ortamlarının azaldığından ya da hiç kalmadığından söz etmektedirler. Bayramların kişilerarasındaki iletişimi pekiştirdiğinden ve olumlu yansımalarından dem vurarak, geçmiş bayramları hasretle anmaktadırlar.

ŞK, “Bayramda haberleşme veya çeşitli iletişim araçlarıyla bu imkânı sağlayarak, insanların hal hatırını soruyorsun. Böylece ilişkilerin de güçleniyor. Bayram gelenekleri birbirini uzun süre görmeyen insanların güzelliklerle birbirini donattığı hoş vakit geçirmesini sağladığı değerlerimizdir. Tabii ki iletişime de olumlu yönde etki sağlamaktadır.”

UK, “Ben küs olduğum insanlarla bayramlaşır ya da telefonda konuşurum. Burada amaç bayramın güzelliğini bozmamak ve iletişimi o insanlarla sürdürebilmektir. Yani bayramları bayram gibi yaşadığımız müddetçe iletişime de bir hayli katkısı olmaktadır. Bir sürü eş, dostla bir araya gelmek, konuşmak paylaşmak, uzaklığı yakın yapıp telefonda iletişim kurmak bunların

göstergesidir, diye düşünüyorum. Bayram ve gelenekleri yok olursa iletişime de bir katkısının kalmayacağı kanaatindeyim.”

AY, “Bayram geldi, konuşayım, paylaşayım, diye düşünüyor insan. Bayram güzel duygular çağrıştırdığı için hep güzelliklerle doluyor. Mesela günlük yaşamda hal hatır sormak ile bayramda el öpüp hal hatır sormak çok farklı oluyor. ‘Beni hatırladılar, görmeye geldiler, benimle sohbet ettiler.’ diye mutlu oluyor ziyarette bulunduğumuz aile büyükleri. İletişim ile iyi yönde bir ilişkisi olduğunu düşünüyorum bayramların.”

ST, “Bayramda küsler barışır, herkes birbiriyle kaynaşır. İletişim bayramda daha kuvvetli ve sağlıklı oluyor, diye düşünüyorum. Çünkü iletişim kurmaya açık insanlarla dolu çevremiz. Kimse birbirini yanlış anlamıyor, anlaşmazlıklar olmuyor. Bir arada sevgi dolu sohbet ediyoruz. Çok basit bir konu bile yerini bir anda şen kahkahalara bırakabiliyor. Bayramın kişilerarası iletişime, kişilerarası iletişimin de bayrama pozitif yönde bir etkisi olduğu kanaatindeyim.”

YK, “Bayramda mutlaka aramız gerekenler vardır. Sadece büyükleri kastetmiyorum. Bazen arayıp ona değerli olduğunu hissettirmen gereken insanlar vardır. Sesinden bile anlarım, nasıl da mutlu olduğunu. İletişim insanı insana kazandırır. İletişime onca güzellik sunan, bayram geleneklerimizdir.”

GB, “Bayramlarda küçükler büyükleri her zaman hatırlamak zorundadır. Kibirleri aşarak diğer kişinin ayağına gitmek, bayramda insanın sınavıdır. Kişilerarası iletişimi de içerisine alarak insanın insana daha yakın, daha iyimser olmasını sağlaması yönüyle bayram gelenekleri önemlidir. Mesela bayramda ziyaret edilen biri ile ziyaret edenler arasındaki ilişkiler tabii ki güçlenir. Sonuçta hatırlamak, hatırlanmak güzeldir. Bir arada olmak ayrı güzeldir. Eskiden tanıdık tanımadık herkesi evimize davet ederdik. Böylece tanımadığımız insanlarla da tanışmış, kaynaşmış olurduk. Bir arada olunca herkesin herkesle kaynaşması mümkündür. Keşke her günümüz bayram olsa, insanlarla iletişim kurarken bayramda olduğu gibi herkese hassas davransak.”

Yukarıda görüşleri aktarılan ŞK, UK, AY, ST, YK ve GB de günümüzde de bayramların iletişim konusunda etkisinin hissedildiğinden söz etmektedirler. Bu bağlamda bayramlar ile kişilerarası iletişim arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu ifade etmek mümkündür. Katılımcıların verdikleri bilgilerden yola çıkarak, geçmişteki gibi yoğun olarak bayramlaşma geleneği olmasa da bayramların insanları bir araya getirerek, kişilerin birbirleri ile sohbet edip, hal hatır sorma ortamlarının yaratıldığı, duygu ve düşüncelerin karşılıklı olarak öncelikle yüz yüze, sonrasında da teknolojinin olanak tanıdığı çeşitli iletişim araçları ile aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde çalışmanın başlığında yer verilen bayramların kişilerarası iletişime yansımalarına bakıldığında, bayramlar ile kişilerarası iletişim arasında olumlu anlamda bir bağ kurulduğundan söz etmek mümkündür.

SONUÇ

Bu çalışmada dini bayram geleneklerinin kişilerarası iletişime yansımalarını ne yönde ve şekilde olduğu araştırılmak istenmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için yaşları 24 ile 95 arasında değişen toplam 14 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgulara bakıldığında, katılımcıların genç; orta yaş ve yaşlı kategorisinde olanlar dahil olmak üzere hemen hepsinin de eski bayramları özlemle andığı görülmüştür. Günümüzde kutlanan bayram geleneklerinin değişen zamanın koşullarına yenik düşerek, değiştiği anlaşılmıştır. Söz konusu değişimlerin ağırlıklı olarak kişilerarası iletişime olanak tanıyan bayram ziyaretleri yönünde olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Zira eski bayramlarda ailelerin bir arada olduğu, uzaktan akrabaların geldiği, kocaman bayram sofraları etrafında toplanıp bir arada yemeklerin yenildiği, sohbetlerin edildiği bayramların azaldığı ya da yok olduğu, bayramın

günümüzde tatil ile eş anlam geldiği görülmüştür. Bayram geleneklerindeki bu değişimlerin kişilerarası iletişim bağlamında da değişiklikler ortaya çıkarttığı belirlenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların neredeyse tamamı eski bayramların en çok da bu yönünü özlediklerini anlatmışlardır. Ancak geleneksel toplum yapısına sahip olan Türkiye gibi bir ülkede yaşamaktan kaynaklı, eskisi gibi olmasa da hâlâ bayram geleneklerini devam ettirenlerin varlığı dikkat çekmektedir. Özellikle dini bayramlar ele alındığı için manevi duygularla hareket edilerek, bayramları eskisi gibi yaşama istediğinde olan kişiler günümüzde de bulunmaktadır. Zira katılımcıların verdikleri bilgiler, günümüz bayramlarında da az da olsa insanların bir arada olmaya özen gösterdiği, mutlu sofralar eşliğinde sohbetlerin edildiği, gerçekleştirilen ziyaretlerle ile iletişimin güçlendiği, zenginleştiği, ilişkilerin ileriye taşındığı yönünde gelişmelerin de varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Artun, Erman (1993). “Çukurova Halk Kültüründe Eğlence”, Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana: Ç.Ü. Basımevi.
- _____ (2005). Türk Halkbilmi, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aşıkoğlu, Nevzat (2000). “İslâma Göre İnancın Toplumdaki Yeri ve Rolü”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4. Sayı, ss. 5-10.
- Cengil, Muammer ve Tekin, Dila Baran (2016). “Kutsal Zaman, Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 29, ss. 33-63.
- Erdem, Sargon (1992). Bayram, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
- Gürüz, Demet ve Temel Eğinli, Ayşe (2014). İletişim Becerileri: Anlamak-Anlatmak-Anlaşmak, 4. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- İpekçi, Selin Şafak (2014). “Eski Bayram Gelenekleri”, <http://blog.tazemasa.com/eski-bayram-gelenekleri/>, Erişim Tarihi: 30 Ağustos 2018.
- Kaya, Alim (2015). Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim, “İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler”, 7. Baskı, Editör: Alim Kaya, Ankara: Pegem Akademi.
- Koca, Salim (2018). “Eski Türklerde Bayram ve Festivaller”, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/koca_eski_bayram.pdf, Erişim Tarihi: 5 Eylül 2018.
- Narin, İsmail (2009). Kur’An ve Sünnet Açısından Kurban İbadeti, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Piyadeoğlu, Cihan (2010). “Gazneliler ve Büyük Selçuklular’da Bayramlar ve Bayram Kutlamaları”, Turkish Studies, International Priodical fort the Languages, Literature and Historay of Turkish os Turkic, Volume: 5/4, Fall, 2010, p. 1412-1420.
- <http://soturkish.com/turklerde-misafirperverlik-ve-bayram-gelenekleri> Erişim Tarihi: 5 Eylül 2018.